

**# ROMA CUMHURİYET DÖNEMİNDE AEDİLİS MAKAMI:
KURULUŞ, HUKUKİ STATÜ VE YETKİLER**
(THE AEDILIS IN THE ROMAN REPUBLIC :ITS ORGANIZATION, LEGAL STATUS
AND POWERS)

Dr. Duygu Özer Sarıtaş * **

ÖZ

Bu çalışmanın temel amacı, Roma Cumhuriyet Dönemi'nde tarih sahnesinde aktif bir şekilde ortaya çıkan aedilis makamının kamu hukuku çerçevesinde bir incelemesinin yapılmasıdır. İlk olarak M.Ö. 494 yılında çalışmaya başladığı anlaşılan plebs aedilis'lerinden sonra M.Ö. 367 yılında aedilis curulis makamı oluşturulmuştur. Bu çalışmada gerek aedilis plebs'lerin gerekse aedilis curulis'lerin görevleri; oyunları düzenlemek, asayiş, kamu binalarının ve caddelerin bakımını sağlamak, pazar yerlerinin denetlenmesi, su ve erzak temin etmek ve cenaze törenlerinden sorumluluk gibi alt başlıklar altında incelenecektir. Aynı çerçevede aedilis'lerin düzenlemekle yetkili olduğu oyunlar ludi plebeii, ludi cereales,ve ludi florales şeklinde üç alt başlık altında ele alınmaktadır. Çalışmanın ilerleyen kısımlarında "aedilis olma koşulları", "aedilis'lerin"belirlenmesi ve göreve başlanması", "aedilis'lerin yetkileri" "aedilis'lerin makam işaretleri" ve "aedilis'lerin dokunulmazlığı", konuları ele alınmaktadır.

***Anahtar Kelimeler:** , Aedilis Plebis, Aedilis curulis, Ludi plebii, ludi cereales, Ludi florales.*

ABSTRACT

This study aims to study the office of the aedilship from a perspective of public law. The aedilship in Roman history appeared during the Republican era, the first pleb aedilship having been recorded in 494 BC. Later on, the office of curules aediles was established in 367 B.C. This study examines the duties of both aedilships entailing: curatorship of the games, public security and protection of the public buildings, supervision and maintenance of

Eserin Dergimize geliş tarihi: 13.05.2019. İlk hakem raporu tarihi: 10.06.2019. İkinci hakem raporu tarihi: 01.07.2019. Onaylanma tarihi: 23.07.2019.

* Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Roma Hukuku Anabilim Dalı.

** Yazarın ORCID belirleyicisi: 0000-0002-8983-1075

Esere Atıf Şekli: Duygu Özer Sarıtaş, "Roma Cumhuriyet Döneminde Aedilis Makami: Kuruluş, Hukuki Statü Ve Yetkiler", YÜHFD, C.XVI, 2019/2, s.107-125.

streets and market places, water and food supply, and organisation of funeral ceremonies. In the same framework, this study examines the games to be organised under the supervision of the aediles, namely, *ludi plebeii*, *ludi cereales*, and *ludi florales*. Further sections of the study will focus on the following subjects: “conditions to be appointed as an aedilis” selection and inauguration of the Aedilis” “the powers”, “the indicia of the Aedilis”

Key Words: Aedilis, Aedilis Plebis, Aedilis curulis, Ludi plebii, ludi cereales, Ludi florales.

GİRİŞ

Roma Tarihine baktığımızda Krallık Dönemi ve Cumhuriyet'in ilk iki yüzyılı boyunca *patricius*'lar ile *plebs*'ler arasındaki sosyal, siyasal, ekonomik ve hukuki mücadelelerle geçmiştir. *Plebs*'ler *patricius*'lar karşısındaki eşitsizliklerini ortadan kaldırmak ve isteklerini *patricius*'lara kabul ettirebilmek için çeşitli girişimlerde bulunmuşlardır. Bu girişimlerden sıkça söz edileni M.Ö. 494-342 yılları arasında birkaç kez tekrarlanan ayaklanmalarıdır. Ayaklanan *plebs*'ler Aventinus Tepesi'nde toplanıp birbirlerine olan bağlılıklarını ant içerek pekiştirdikten sonra, Roma Şehri'nin içinden geçerek şehrin doğu kapısı olan Collina Kapısı'ndan çıkıp şehir surlarının üç bin adım ötesindeki Kutsal Dağ'a (*Mons Sacer*) çekiliyorlardı. Bu geri çekilme dönemindeki toplumsal ve ekonomik durgunluk özellikle de önemli bir savaş öncesindeyse *patricius* oligarşisinin *plebs*'ler lehine ödün vermesine yol açıyordu. *Patricius*'lar *plebs*'lerle uzlaşmaya varabilmek için *plebs*'lerin isteklerini kabul edip onlara çeşitli haklar tanımak zorunda kalıyorlardı.¹ Bu geri çekilmelerin sonucunda elde edilen bir dizi hakların belki de dolaylı sonuçlarından bir tanesi de bu makalenin konusu olan *aedilis*'lik makamıdır.

Plebs aedilis'in ilk başlarda ne amaçla kurulmuş olduğu konusu belirsizdir. Terime bakıldığında “*aedes*” (tapınak) anlamı ortaya çıktığından bu makamın tapınak bekçisi olarak kurulmuş olabileceği düşünülebilir. Öte yandan bu makamın Yunanca çevirisi olan “*agoranomos*”, ise *aedilis*'in pazar yerlerinden sorumlu bir görevli olduğunu düşündürmektedir.

Roma geleneksel yazını ilk *aedilis*'lerin *plebs tribunus*'larının yardımcıları olduğuna işaret etmektedir. *Plebs* arşivlerinde de “*Forum Boarium*” yani “sığır pazarı”na göndermeler bulunmaktadır. Bu

¹ V. Diakov ve S. Kovalev, *İlkçağ Tarihi*, Cilt 2: Roma, İstanbul: Yordam Kitap, 2015, s. 64.

kaynaklardan ilk *aedilis*'lerin pazaryerinden sorumlu bir tür idareci olduğu sonucuna varılabilmektedir. Ancak daha muhtemel olarak kabul edilen ise *aedilis*'lerin *plebs* oyunlarının organizasyonundan sorumlu olmalarıdır. (*Ludi plebei*)

Üçüncü ve ikinci yüzyıllarda, *aedilis*'lerin görevleri daha önemli hale gelmiştir. Bu kişiler bu dönemde tapınakların bakımından, oyunların düzenlenmesinden ve Roma'daki kamu binalarının bakımından sorumluydular. Dahası, Roma'nın su ve yiyecek kaynaklarından sorumluydular; ve pazar idarecisi sorumluluğuyla, bazen ticari işlerde hakim olarak görev yaptıkları da olmuştur. Oyunları kontrol ettikleri için konuşma özgürlüğü üzerinde bir miktar etkiliydiler. Örneğin, bir aktör ya da bir komedyenin ne söyleyip, ne söylemeyeceği hususu *aedilis*'lerin kontrolünde olmuştur.

Aedilis olabilmek için *Lex Villia Annalis*'e (M.Ö 180) göre en az 37 yaşında olunması gerekiyordu. İlk yüzyılda, önce bir *quaestor* olarak görev yapmak zorunlu hale gelmiştir. *Aedilis* olarak görev yapan biri, “*praetor*” makamına getirilebilmekteydi. İmparatorluk döneminde, *aedilis*'lik önemini yitirmiş pek çok görevi diğer *magistra*'lara verilmiştir.²

Aedilis'lik Makamının Kuruluşu ve Genel Özellikleri

Aedilis makamının adlandırılması Ceres Tapınağı'yla sıkı ilişki içindedir. Ceres, bolluk tanrıçasıydı ve *plebs* sınıfının en önemli tanrıçasıdır. Bu tanrıçanın tapınağı Roma surlarının dışında Aventinus Tepesi üzerindedir.³ *Plebs*'ler için önemli olan Ceres Tapınağı'ndaki bu kültü denetleyen *plebs* görevlilere, Latince tapınak anlamına gelen *aedes* sözcüğünden gelen *aedilis*⁴ denir.⁵

Plebs aedilis liğinin bir makam olarak ortaya çıkması, *plebs*'lerin göç veya geri çekilme olarak adlandırılan Roma'dan ilk ayrıldıkları M.Ö. 494 yılına işaret etmektedir. Bu ilk ayrılma zamanında *plebs* sınıfı kendi

² Jona Lendering, “Aedile”, <https://www.livius.org/articles/concept/aedile/> ([2002], 2018) Erişim Tarihi 14.Nisan 2019

³ Sabahat Atlan, *Roma Tarihi'nin Ana Hatları*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1970, s. 29; Charles Anthon, *A Manual of Roman Antiquities*, New York: Harpes Brothers, 1851, s. 99; V. Diakov ve S. Kovalev, 2015, s. 45.

⁴ *Aedilis*'in çoğulu *aediles*'tir.

⁵ M.C. Howatson, *Oxford Antik Çağ Sözlüğü*, Çeviren: Faruk Ersöz, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2015, “*Aedilis*”, maddesi, s.4.

yöneticisi olan *tribunus plebs*'i seçme hakkı kazanmıştır.⁶ *Plebs aedilis*'leri ise *tribunus plebs*'in yardımcıları olarak görevlendirilmişlerdir.⁷ *Tribunus plebs*'ler *plebs*'lerin savunucuları pozisyonuna geçmişler ve günlük siyasi hayatta etkin faaliyet yürütmeleri yanında yasaklayıcı ve engelleyici bir kamu görevlisi türüne bürünmüşlerdir. *Tribunus plebs*'lerin sorumluluk alanlarındaki bu artış idari görevlerin yürütülmesi noktasında zamanla yeni bir kamu görevlisi türüne ihtiyacı ortaya çıkarmıştır. *Tribunus plebs*'lerin yardımcısı olan *aedilis*'ler çeşitli idari görevleri devralmıştır.⁸ *Plebs aedilis*'lerinin bu anlamdaki ilk görevleri M.Ö. 456 yılında açılan Ceres Tapınağı'nda tutulan *plebs* kayıtlarını ve arşivini koruma göreviyken ilerleyen zamanlarda ise *tribunus plebs* makamı'ndan bağımsız bir makam olarak bu görevlerine ek olarak oldukça farklı görevler üstlenmişlerdir.⁹

M.Ö. 367 yılında ise *aedilis curulis* adlı makam oluşturulmuştur. Annalist'lere göre bu makamın oluşturulmasına yol açan Licinius ve Sextius'un *plebs*'ler lehine önerdikleri yasanın kanunlaşması sonucu, *plebs* sınıfının elde ettiği kazanımları, kendi çıkarları doğrultusunda dengelemek isteyen *patricius*'ların, *aedilis* makamının kendilerine de açılması talebidir. Böylece *patricius* sınıfından iki adet *aedilis* seçilmiş ve bu görevi yerine getirenlerin sayısı dörde çıkmıştır.¹⁰

Aedilis makamı genellikle *cursus honorum* sıralamasında daha üst basamaklara çıkmayı hedefleyenlerin işgal ettiği bir makamdır. Çünkü *aedilis* makamı *magistra*'ların kendilerini ne derece kamu hizmetlerine adadıklarını gösterebilme, halkın sevgi ve desteğini arkasına alabilme olanakları sağlaması açısından, daha yüksek makamlara ilerlemek için vazgeçilmez bir basamaktır.¹¹ Ayrıca belirtmek de gerekir ki *aedilis* makamı, seçilenlere *senatus* üyeliğinin yolunu açan en alt düzeydeki bir makamdır.¹²

⁶ *Tribunus plebs*'e ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Eşref Küçük, *Roma Halkının İki Özgürlük Kalesi: "Provocatio ad populum" ve "Tribunus Plebis"*, Hacettepe HFD, 5(1) 2015, 127-144.

⁷ Andrew Lintott, *The Constitution of the Roman Republic*, Newyork: Oxford, 1999, s. 129.

⁸ Lintott, 1999, s. 131.

⁹ Lintott, 1999, s. 129; Atlan, 1970, s. 29.

¹⁰ Howatson, 2015, "Aedilis" maddesi, s. 4; Lintott, 1999, s. 129.

¹¹ Gökçe Halide Türkoğlu, *Roma Cumhuriyet ve İlk İmparatorluk Dönemlerinin İdari Yapısı*, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 11, Sayı 2, 2009, Sayfalar: 251-289, s. 255.

¹² Howatson, 2015, "Aedilis" maddesi, s. 4.

Aedilis'lerin Görevleri

Aedilis 'lerin (*plebs* ve *curulis*) kökenleri ve statüleri arasındaki farklılıklara rağmen, Cumhuriyet Dönemi'nin ortalarında, görev ve yetkileri büyük ölçüde benzeşmiştir.¹³ *Aedilis* 'lerin yetki alanları yani *provincia* 'ları tüm Roma Şehri'ni ve şehir halkını kapsamına alır. Gerek *aedilis plebs* 'lerin gerekse *aedilis curulis* 'lerin görevlerini, oyunları düzenlemek, asayişi, kamu binalarının ve caddelerin bakımını sağlamak, pazar yerlerinin denetlenmesi, su ve erzak temin etmek ve cenaze törenlerinden sorumluluk olmak üzere başlıklandırabiliriz.¹⁴

Oyunlar Düzenlemek

Roma'da kamusal oyunlara *ludi* denirdi. Bu kamusal oyunlar, tanrıların desteğini kazanmak, öfkesini teskin etmek (*pax deorum*) veya herhangi bir kehanetin buyruğunu yerine getirmek için tanrılar onuruna kutlanan şenliklerde oynanan oyunlardı. Roma Devlet Dini'nin önemli bir parçası olan oyunların belli ritüeller çerçevesi içinde gerçekleştirilmesi gerekirdi. Herhangi bir eksilik tüm ritüelin yinelenmesini (*instauratio*) gerektirirdi.¹⁵

Adında ilk defa Roma geçen en eski oyunlar her zaman *Ludi Romani* olarak adlandırılmıştı ve bu Eylül ayında *aedilis curulis* tarafından yürütülürdü. Öte yandan Cicero, *aedilis* 'lik görevi yaptığı döneme ilişkin notlarında idare ettiği oyunların Roma oyunları olup olmadığını belirtmemiştir. Cicero, *aedilis plebs* 'lerin gerçekleştirdiği (yürüttüğü) oyunların ilk defa Roma adını alan en eski oyunlar olduğunu iddia etmektedir.¹⁶ *Ludi Plebeii* ve *Ludi Romani* kendine özgü yapıları ile büyük

¹³ Lintott, 1999, s. 130. *Aedilis plebs* 'den daha önemli bir makam olarak tanımlanan *aedilis curulis*, yazıtlarda tam unvan olarak *aedilis curulis* olarak yer almaktadır. Başkalarından bahsederken zaman zaman *aedilis curulis* sıfatını kullanan Cicero, kendisi benzer bir görevi yaptığı dönemde kendisinden bahsederken sadece *aedilis* demektedir. Herhalde kendi makamının saygınlığına layık olan tam unvanını söylememe gibi bir hataya düşmemiştir. Eğer *aedilis curulis* unvanına sahip olmuş olsaydı, M.Ö. 54 yılında bu makama yeni bir kişi olan Cn. Plancius'un atanmasını savunurken kendi tecrübelerinden de aktarımlar yapardı. Pro Plancio'da *aedilis* 'lik makamı adaylığıyla ilgili olarak bir takım başarı ve başarısızlıkları zikretmesine rağmen, kendi durumuna dair herhangi bir ayrıntı vermemiştir. Lily Ross Taylor, *Cicero's Aedileship*, The American Journal of Philology, Vol. 60, No. 2 (1939), pp. 194-202.

¹⁴ Lintott, 1999, s. 131.

¹⁵ Howatson, 2015, "ludi" maddesi, s. 558; Cicero, *aedilis* 'lik görevi yaptığı dönemde bu makamın yürütmekle sorumlu olduğu üç tür festivalin varlığından bahsetmektedir (*trinos ludos aedilis*). Lily Ross Taylor, *Cicero's Aedileship*, The American Journal of Philology, Vol. 60, No. 2 (1939), ss. 194-202.

¹⁶ Taylor, (1939), ss.194-202.

benzerlikler taşımaktaydı. Bu oyunlar, Tarquinius Dönemi'nden beri zaman zaman *Capitoline Triad*'ı onuruna gerçekleştirilen antik oyunlardan türemiştir. Takvimde her hangi bir sabit tarihe sahip olmayan bu oyunlar *Ludi Romani* veya *Ludi Magni* (bazen de *Maximi*) olarak bilinirdi. M.Ö 494 yılında makamın tesis edilmesinden itibaren *plebs aedilis*'leri geleneksel yazın tarafından büyük Roma oyunlarının küratörü sıfatıyla bağdaştırılmıştır. Bu noktada *Ludi Romani* ve Latin festivalini birbiriyle karıştırmış olan Dionysius, *aedilis plebs*'lerin, makamın kuruluşunun hemen akabinde, *Feriae Latinae* yarışmaları ve kurban törenleri için görevlendirildiklerini, onlara mor toga giyme hakkının verildiğini, *sella curulis*'te oturma haklarının bulunduğunu ve kraliyet alamet-i farikalarını kullanabildiklerini anlatmaktadır. *Aedilis plebs*'lerin, bu erken dönemde, Jüpiter *ludi*'sinin küratörleri olduğuna dair geleneksel yazında hakim olan kanı, *Ludi Plebeii*'nin köklerini Cumhuriyet Dönemi'nin başlangıcına kadar götüren Verres aleyhine adlı söylevin ilgili paragrafını (In Verrem, 2.5.36) yorumlayan yazılarda da (scholiast) görülmektedir: “*Plebeii ludi quos exactis libertate plebis fecerunt aut pro reconciliatione plebis post sionem in Aventinum*” Valerius Maximus(I, 7,4).¹⁷

Roma'nın en eski tanrısal üçlüsünü (*tria'sını*) -Iuppiter, Mars ve Quirinus- oluştururdu.¹⁸ Bu üçlüye ait tapınak yoktu. Romalıların tanrılarını insan biçiminde (*anthropomorf*) düşünmeleri ve onlar için aileler kurup, heykel ve tapınaklar yaparak mitoloji kurgulamalarıyla birlikte ilk defa, Iuppiter-Iuno-Minerva'dan oluşan *anthropomorf* tanrısal üçlüsü, Etrüsk mimari biçimlerini kapsayan *Capitolium*'daki tapınağa yerleştirilmiştir.¹⁹ Roma'nın Etrüsk krallarından Tarquinius Superbus zamanında kehanet kitapları olarak bilinen “Sibylla kitaplarının” Roma'ya getirilişi bazı yabancı tanrıların da Roma'ya getirilmesini kolaylaştırmıştır. Örneğin, Sicilya'da Eryx dağında tapınılan ve Aphrodit'in niteliğinde olan Venüs Erycina'nın Roma'ya getirilişinde olduğu gibi, Kybele'nin naklinde de bu kitaplara danışılmıştır.²⁰ Sibylla kitaplarının getirilmesini önerdiği yabancı tanrıların başta geleni Apollo olmuştur. Kitapların gelişi ile birlikte tanınmış olan bu

¹⁷ Ibid

¹⁸ Roma Dini'nde Yunan panteon'unun önde gelen tanrıları Zeus, Iuppiter'e; Hera, Iuno'ya; Aphrodite, Venus'e; Artemis, Diana'ya, Demeter, Ceres'e; Athena, Minerva'ya, Hermes, Mercurius'a; Ares, Mars'a, Hestia, Vesta'ya dönüşmüştür.

¹⁹ Ömer Çapar, *Roma Tarihinde Magna Mater (Kybele) Tapınımı*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, Cilt 29, Sayı 1-4 (1978), sayfalar: 167-210, s. 169-171.

²⁰ Çapar, 1978, s.171.

tanrının uzun süre bir tapınağı olmamış, ancak M.Ö. 431'de Roma'da kendisine bir tapınak kurulmuştur. Hatta M.Ö. 212'de şerefine *Ludi Apollinares* (Apollo oyunları)²¹ adanmıştır. M.Ö. 495'de kendisine bir tapınak ayrılan Mercurius ise bunu takip etmiştir. M.Ö. 493'de de başka bir tanrısal üçlü olan Ceres-Liber-Libera adına da bir tapınak inşa edilmiştir. Bu tanrısal üçlü aslında Güney İtalya ve Sicilya'da çok sevilen Demeter-Dionysos-Persephone üçlüsünün benzeridir.²²

II. Pön Savaşı'nın yarattığı sosyo-psikolojik bunalımlar Roma halkını yeni bir kurtarıcı tanrı aramaya sevk etmiş ve yine Sibylla kitaplarına başvurmaya zorlamıştır. Bu kitapların işe karışması yeni bir tanrının ve onun tapınımının Roma'ya çağrılması ile sonuçlanmıştır. Bu tanrı Merhametli Büyük Ana Kybele (*Magna MaMater*) olmuştur.²³

Aedilis'ler, *praetor*'ların sorumluluğunda olan *Ludi Apollinares* haricindeki Roma'da düzenlenen diğer büyük oyunların düzenlemesinden iş bölümü çerçevesinde sorumluydular.²⁴ Bütün oyunlar için gereken parayı devlet sağlardı. Ama ilgili *magistra*'nın sorumluluğunda bulunan oyun için katkı sağlaması adettendi. *Magistra*'lar kendilerini halka sevdirmek ve daha yüksek makamlara seçilebilmek için bu oyunlara çok para harcamışlardır.²⁵ Çoğu *aedilis* oyunları halkın sevgisini kazanmak oy toplamak için bir araç olarak düzenlemiştir.²⁶

Büyük Roma oyunları küratörlüğünde *aedilis plebis*'lerin öncelikli yetkileri olduğuna dair kesin bir işaret, Livius'un (VI, 42) M.Ö. 367 yılında iki consul Licinius ve Sextius'un teklif ettikleri Lex Licinia Sextia ile kurulan *aedilis curulis* ile ilgili açıklamalarında yer almaktadır. *Senatus* tanrılara bir şükran gösterisi niteliğinde *concord*'un yeniden kurulması için *ut ludi maximi fierent et dies unus ad* oylaması yapmıştır. Alıntının dilinden anlaşıldığı kadarıyla, ludi henüz düzenli bir festival aşamasına gelmemiştir

²¹ *Ludi Apollinares*, Apollon onuruna Temmuz ayının 5-13 arasında düzenlenen şenliklerdir. Bu şenliklere İkinci Pön savaşı sırasında M.Ö. 212 de başlanmış; hemen ardından baş gösteren bir salgın sırasında ise *praetor urbanus*'un önerisiyle her yıl düzenlenmiştir. Önceleri bir günlük şenliklerken sonraları sekiz, daha sonra ise 9 güne çıkarılmıştır. M.Ö. 169 öncesinde oyunların sahnelendiğine ilişkin kanıt yoktur. Circus Maximus'taki oyunlar için ise bir gün ayrılmıştır. *Ludi Apollinares praetor urbanus*'un sorumluluğunda olan bir şenliktir. Bu nedenle *aedilis*'lerin bu şenliklere katkı payları şunmaları gerekmez. Howatson, "ludi" 2015, s. 559.

²² Çapar, 1978, s.171.

²³ Çapar, 1978, s.173.

²⁴ Lintott, 1999, s. 131; Türkoğlu, 2009, s. 254.

²⁵ Howatson, 2015, "ludi" maddesi, s. 559.

²⁶ Howatson, 2015, "Aedilis" maddesi, s. 4.

ve her bir etkinlik için ayrı oylama yapılması gerekmiştir. Livius'un açıklamaları bu oyunların kutlu bir hava içinde gerçekleştirilmesi yetkisinin *aedilis plebs*'lere verildiğini göstermektedir.²⁷ Livius'a göre *aedilis curulis* makamı, *aedilis plebs*'lerin kutlamayı reddettikleri büyük Roma oyunları için küratör olmaları amacıyla kurulmuştur. Aslında çağdaş araştırmacıların neredeyse tamamı *aedilis plebs*'lerin kuruluşlarından itibaren Jüpiter'e (yönelik/adanan/) oyunları kutlamayla görevlendirilmiş olduğu düşüncesini reddetmektedirler. Çağdaş araştırmacılara göre, *Curo ludorum*, ilk başlarda *aedilis curulis*'lerin bir göreviydi ve bu makamın festivali olan *Ludi Romani* muhtemelen M.Ö. 367 yılında veya kısa bir süre sonra takvime dahil olmuştu. Circus Flaminius'un kurulduğu M.Ö. 220 yılında *Ludi Plebeii*'nin oluşturulması *aedilis plebs*'lere yönelik bir rakip oyun niteliğini almıştı. Jupiter oyunları ile *aedilis plebs*'ler arasında eski tarihlerdeki ilişkilere dair antik delillerin güvenilir olup olmadığı bizim için pek de önemli değildir. Cicero'nun *aedilis*'liğine ilişkin tartışmayla ilgil olarak önemli olan, *ludi antiquissimi qui primi Romani appellati sunt* ifadesinin *Ludi Plebeii*'ye ilişkin geleneksel yazında yerleşik olan bilgiyle uyum halinde olmasıdır. Cicero, takvim yoluyla gerçekleştirmeyi umduğu oyunların zaman çizelgesini bizlere sunmaktadır. Bu oyunların hepsi *aedilis plebs*'lerin faaliyette bulunduğu alandır.²⁸

3.1.1. Aedilis Curulis'lerin Düzenledikleri Oyunlar

Aedilis curulis'ler, *Ludi Megalenses* ve *Ludi Romani* (veya *magni*) olmak üzere iki tür oyun düzenlemekle yükümlüydüler.²⁹ Dionysius'un aktarımına göre Caesar, *aedilis curulis*'lik görevi esnasında (M.Ö. 66) bu iki oyunu düzenlerken bütçesi epey sarsılmıştır (38, 8).³⁰

3.1.1.1. Ludi Megalenses

Ludi Megalenses Magna Mater (Kybele) onuruna yapılan bir şenliktir. Tanrıçayı imgeleyen kutsal taşın Pyrgia'dan Roma'ya gelişini kutlamak amacıyla 4-10 Nisan tarihleri arasında kutlanırdı. Bu şenlik türü İkinci Pön savaşı sırasında, M.Ö. 204 te başlatılmıştır. Tiyatro gösterilerinin yapıldığı

²⁷ *Recusantibus id munus bus plebis conclamatum a patriciis est iuvenibus se deum immortalium causa libenter facturos.*

²⁸ Lily Ross Taylor, *Cicero's Aedileship*, The American Journal of Philology, Vol. 60, No. 2 (1939), pp. 194-202.

²⁹; Lintott, 1999, s. 131.

³⁰ Taylor, 1939, s. 195, dn. 15.

şenliklerde Circus Maximus'ta düzenlenen oyunlar sadece bir gün alırdı (Livius 34.54.3).³¹

3.1.1.2. *Ludi Romani*

Ludi Romani, adında ilk defa Roma geçen en eski oyunlara verilen addır. *Ludi Romani*, başlangıçta sefere çıkarken başarılı olmak için Jüpiter'e şenlik adayan bir komutanın ordusuyla birlikte zaferle dönüşü sonrasında adağını yerine getirdiği şenliklerdi. Yani başlangıçta adağa bağlı olarak düzensiz ve herhangi bir takvime bağlı olmaksızın yapıldı. M.Ö. 366'dan itibaren her yıl eylül ayının 5'inden 19'una kadar 15 gün boyunca düzenlenmeye başlamışlardır (Livius 24.43.7). Oyunlar kapsamında Caitolium Tepesi'ndeki Jupiter (Optimus Maximus) Tapınağı'na büyük tanrıların heykellerinin taşındığı geniş katılımlı bir tören alayı düzenlenir, burada araba yarışları ve askeri gösteriler yapıldı.³²

3.1.2. Aedilis Plebs'lerin Düzenledikleri Oyunlar

Modern araştırmacılar *aedilis plebs* makamının kuruluşundan itibaren Jupiter oyunlarının kutlamasında herhangi bir sorumluluk sahibi olmadığı konusunda hem fikirdirler.³³ Augustus Dönemi'ne kadar oyunları düzenlemekten sorumlu olmuşlardır.³⁴ Bunların daha sonra başlangıçta *aedilis curulis*'lerce düzenlenen *Ludi Megalensia*'yı düzenlemekle görevlendirilmiş olabilirler.³⁵

3.1.2.1. *Ludi Plebeii*

Aedilis plebis'ler *Ludi Plebeii* denen oyunları düzenlemişlerdir (Livius 23. 30. 17; 27.6. 19; 36. 9; 28. 10. 7; 29. 38. 8; 3. 55. 7; D.1.2.2.21).³⁶ Bu oyunlar en geç M.Ö. 214'te başlatılmış olmalıdır. İkinci Pön savaşının karanlık günlerinde halkı neşelendirme amacı güden birçok şenlik arasında ilk olanıdır. Kasım aylarında düzenlenen bu şenliklerin bir günü tiyatroya ayrılırdı. Bilinen ilk temsil M.Ö. 200 tarihli Plautus'un *Stichus* güldürüsüdür.³⁷

³¹ Howatson, 2015, "ludi" maddesi, s. 559.

³² Howatson, 2015, "ludi" maddesi, s. 558.

³³ Taylor, 1939, s.197.

³⁴ Howatson, 2015, s. "Aedilis" maddesi, 4.

³⁵ Lintott, 1999, s. 131.

³⁶ Lintott, 1999, s. 131.

³⁷ Howatson, 2015, "ludi" maddesi, s. 559.

3.1.2.2. *Ludi Cereales*

Aedilis plebs'ler , *Ludi Ceriales* adlı oyunları düzenlerlerdi (Livius 30.39.8).

Bu oyunlar en geç M.Ö. 202'de kurumsallaştı. *Plebs*'lerin koruyucu tanrıçası Ceres onuruna yapılırdı. Şenliğin son ama en önemli gününde Circus Maximus'ta oyunlar düzenlenirdi. (livius 34.54.3)³⁸

3.1.2.3. *Ludi Florales*

Ludi Florales (çiçek oyunları) ya da “Floralia festivali” Roma'da ilk olarak M.Ö. 240 yılı civarında gerçekleştirilmiştir. Bu festivalin temel amacı Flora Tapınağı'nın çiçeklendirilmesini sağlamaya yönelik olarak ekilen çiçeklerin açması amacıyla Tanrıça Flora'yı memnun etmek idi. Ancak ilerleyen zamanda bu festival gözden düşmüş ve M.Ö. 173 yılına kadar durdurulmuştur. Ancak daha sonrasında da *Senatus*, bu kutlamaları durdurdukları için Tanrıça Flora'nın kızdırdıklarını ve Tanrıçanın da rüzgar ve dolu gibi doğa olaylarını kullanarak çiçeklere verdiğini düşünmüştür. Bundan dolayı da *Senatus*, Florales oyunlarının yeniden başlatılmasını emretmiştir.³⁹

Tarihçiler tam olarak emin olmamakla beraber, Florales oyunların küratörlüğünün *aediles publicii*'ye ait olduğunu düşünmektedirler. Tanrıça Flora adına Flora tapınağı M.Ö 240 yılında kurulduğu zaman, *aediles publicii*, Festus (Festus, p. 276 L) tarafından “*aedilis curulis*” olarak; Varro (Varro, L. L., v, 158) ve Ovid (Fasti) tarafından ise *aedilis plebs* olarak tanımlanmıştır.⁴⁰ Ancak takvimlere düzenli festival olarak girdiği M.Ö. 173 yılında oyunları gerçekleştiren makamın *aedilis plebs* olduğu anlaşılmaktadır (Livius 34.54.3).⁴¹ Cicero'nun bu alıntıda bahsettiği Flora festivali, her zaman *plebs*'lerle ilişkilendirilmiştir. Dolayısıyla da bunun idaresinin bir *plebs* görevlisi tarafından gerçekleşmiş olması gerekir.⁴²

Asayiş Sağlamak

Aedilis'lerin asayişle ilgili görevleri her şeyden önce Roma'da asayişin sağlanmasına ilişkili genel yetkiyi kapsamaktadır.⁴³ Bundan başka daha ayrıntıya inmek gerekirse; evli bir kadını baştan çıkarmak gibi ahlaka aykırı

³⁸ Taylor, 1939, s. 195; Howatson, 2015, “*ludi*” maddesi, s. 559.

³⁹ <https://www.thoughtco.com/floralia-112636> Erişim tarihi 7.Mayıs . 2019

⁴⁰ Taylor, 1939 s. 195.

⁴¹ Taylor, 1939 s. 195.

⁴² Taylor, 1939 s. 195.

⁴³ Türkoğlu, 2009, s.254.

suçları işleyenleri cezalandırmak, halka açık oyunlardaki asayişi sağlamak, genelevleri, hamamları, mezarları ve cenaze alaylarındaki düzeni sağlamak ve denetim yapmak gibi görevler de *aedilis*'lerin yetki alanında yer almaktaydı.⁴⁴ *Aedilis*'lerin plebs tribunuşlarına ayrıca yargısal faaliyetlerinde de yardım etme yetkileri de bulunmaktaydı.⁴⁵ Son olarak *ager publicus* olarak adlandırılan kamu topraklarının izinsiz otlak olarak kullanılmasını önlemek, buna aykırı davrananlara ceza vermek de *aedilis*'lerin yerine getirdiği bir görevdi.⁴⁶

Oyunlar ve pazar yerlerinin idaresinden doğrudan sorumlu *magistra*'lar olmaları itibarıyla buralarda düzen ve asayişin sağlanması da *aedilis*'lerin sorumluluğundaydı. Öte yandan aslında genel kolluk görevi *aedilis* makamına ait değildi. Tarihsel kayıtlarda da suç şüphelilerinin yakalanması ve tutulması aşamalarında *aedilis*'lerin görev alması M.Ö.186 yılında Bacchanalia festivallerinin bastırılması esnasında gözlenmiştir. Bu olaylar esnasında *aedilis curulis*'ler bu festivalleri düzenleyenlerin kültüne ait olan rahipleri saptayarak yakalama görevini almıştı. *Aedilis plebs*'ler ise ayinlerin gizli bir şekilde gerçekleştirilmesini engelleme ile görevliydi.⁴⁷

Her iki tür *aedilis*'lerin ceza ve idare hukuku alanındaki suç ve kabahatleri kovuşturma işlevi gören *magistra*'lar olduğu anlaşılmaktadır. Hafif suçların yargılandığı bu kovuşturmalar sonucundaki davalar halk önünde gerçekleştirilir ve hükme ilişkin oylama da meclis tarafından gerçekleştirilirdi. Mommsen'e göre *aedilis*'lerin bu tür yetkileri faaliyetlerinin kanuna dayalı olmasıyla kanunun öngördüğü cezaları uygulama yetkilerinden kaynaklanmaktaydı. Öte yandan bu tür genel bir açıklama *aedilis*'ler tarafından gerçekleştirilen çok sayı ve çeşitteki kovuşturma işlemlerini açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Bu çerçevedeki *aedilis*'lerin faaliyetlerinin çeşitliliği *aedilis plebs*'lerin tribunuşların bir yardımcısı ve *plebs*'lerin koruyucu sıfatlarından kaynaklanmış olabilir. Öte yandan Cumhuriyet Dönemi'nin ortaları ve sonlarında bu tür kovuşturmaların *aedilis*'lerin münhasır yetki alanlarında bulunmadığını belirtmek gerekir. Burada Cicero'nun siyasi yolsuzluğun giderilmesinin *aedilis*'lerin mesleki tanımının temelini teşkil ettiğine dair açıklamalarını da pek ciddiye almamak gerekmektedir.⁴⁸

⁴⁴ Özlem Söğütü Erişgin, Roma Kamu Hukukuna Giriş, Ankara: Seçkin, 2017, s.106.

⁴⁵ Atlan, 1970, s. 29.

⁴⁶ Söğütü Erişgin, 2017, s.106.

⁴⁷ Lintott, s.131.

⁴⁸ Lintott, s.131.

Kimi kovuşturmalar özel kanunların ihlalden kaynaklanmıştır. Örneğin *lex Licinia Agrari*'ya aykırı bir şekilde izin verilen sınırı aşacak bir şekilde *ager publicus*'u işgal etmek, kamuya ait arazilerde izin verilen sınırdan fazla hayvan beslemek, ya da vergi ödememek (*scriptura*), bu tür ihlallere örnek gösterilebilir. Kayıtlara geçen bir dava örneği de, Oniki Levha tarafından suç olarak nitelendirilen ekinlerin kaldırılması için sihir kullanılmasına (*veneficia*) karşı *comitia tributa* önünde açılan bir davadır. Bundan başka tefecilik ve karaborsacılıkla ilgili davalar da *aedilis*'lerin kovuşturma makamı olarak görev yaptığı davalardandır. Ayrıca nadiren de olsa *aedilis plebs*'lerin, *plebs*'lerin koruma yetkisini hatırlatan siyasi davalarda kovuşturmacı olarak görev aldığı da olmuştur. M.Ö. 249 yılında konsül olan P. Claudius Pulcher'in kız kardeşinin, *plebs*'lerin ölmesini istediğini açıklayarak alenen *plebs*'leri aşağılama suçu işlediği gerekçesi ile kovuşturulması bu tür davalara örnek olarak gösterilebilir.⁴⁹

Cumhuriyet Dönemi'nin sonlarında Publius Clodius, Titus Annius Milo'ya karşı *tribunus*'luk görevi sırasında (M.Ö. 57) gladyatörleri şiddet amacıyla kullandığı için ceza kovuşturması başlatmıştır. Clodius bu işlemi gerçekleştirirken halkın çıkarlarını savunduğunu ileri sürmüştür. Benzer bir yaklaşıma, *aedilis*'lik görevi sırasında Verres'e karşı açtığı *repetundae* davasında Cicero'nun da sahip olduğu anlaşılmaktadır. Cicero yargı mensuplarının rüşvet almalarına karşı dava açacağı şeklindeki girişimlerini de aynı amaçla gerçekleştirdiğini ileri sürmüştür. Gerçi gerek Cicero gerekse Clodius, Milo'yı suçlarken, suçlamalarını böyle bir durumun geçmişteki örnekleriyle destekleyememiştir. Ancak yine de anılan kişilerin davranış tarzlarından o zamana kadar *aedilis*'lerin bir tür savcı gibi hareket edebildiğine dair uzun yıllardan beri süregelen bir geleneğin gelişmiş olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca Cumhuriyet Dönemi'nin ortalarında gerçekleştirilen ceza kovuşturmalarının sadece Roma Şehri'yle sınırla olmadığını da göstermektedir.⁵⁰

İki tür *aedilis*'in ne şekilde birbiriyle benzer görevleri gerçekleştirdiği ya da görevlerinin ayrıntılarının belirlenişine dair tarihi belgeler bulunmamaktadır. Ancak burada belirli olan temel faktör, Roma'nın Akdeniz Havzası'ndaki yükselişi ve hakimiyetini sağlama sürecinde *consul*'lerin ve bir noktaya kadar da praetor'ların savaş ve uluslararası ilişkiler gibi konulara dikkatlerini vermiş olmalarıdır. Bunun sonucunda da

⁴⁹ Lintott, 1999, s.132.

⁵⁰ Lintott, 1999, s.132.

Roma'nın günlük hayatını ve işlerin yönetecek bir *magistra*'lık türüne ihtiyaç duyulmuştur.⁵¹

Yangın gözleme görevi aslında *triumviri capitales* ya da *nocturni*'lerin yetki alanında olmakla beraber, görevlerini ihmal eden *triumviri*'ler hakkında kovuşturma yetkilerine sahip olduğu dikkate alındığında, *aedilis*'lerin de bu hususta denetleme yetkilerinin olduğu anlaşılmaktadır.⁵²

Kamu Binalarının ve Yolların Bakımı

Aedilis'lerin kamu binaları ve yollarının bakımıyla ilgili yetkileri de mevcuttu. Bu doğrultuda Roma yollarının bakımı⁵³ ile şehrin resmi binalarının bakımını yapmak, kamuya açık yolların onarımını yapmak gibi yetkileri vardı. Bundan başka *Tribunus plebs*'lerin yardımcıları olan *plebs aedilis*'lerin başlıca görevi ise *Ceres Tapınağı*'ndaki *plebs* sınıfının hazinesini ve arşivini korumaktır. Bu arşivde *Senatus*'un çıkardığı kararnamele ile *plebs* oylarıyla alınan kararların saklanması arşivin denetiminin önemini arttırmıştır.⁵⁴

Pazarları Denetlemek

Pazar yerlerindeki satışların denetlenmesi *aedilis*'lerin yetkisi dahilindeydi.⁵⁵ İdari görevleri bulunan ve şehrin düzenini sağlama görevini üstlenen *aedilis*'ler bir tür belediye ve zabıta hizmeti görmekte idiler. Bu yetki kapsamında *aedilis*'ler, buğday ve para ödünçlerindeki faiz tefeciliğini önlemek ve bunlar için gerekli cezaları belirlemek, pazar yerlerindeki alım satımları, köle ve hayvan satışlarını düzenlemek, satışlarda kullanılan uzunluk ve ağırlık ölçülerini denetlemek gibi yetkilere sahipti.⁵⁶ Bundan başka pazar yerlerinde ortaya çıkan küçük ceza ve hukuk davalarıyla çarşı – pazar alışverişlerinden doğan ihtilafların çözümü de *aedilis*'ler tarafından gerçekleştirilmekteydi.⁵⁷

Aedilis Olma Koşulları

Aedilis curulis makamında görev yapabilmek için öncelikli koşul *patricius* sınıftan olmak *aedilis plebis* makamında görev yapabilmek

⁵¹ Lintott, 1999, s.132.

⁵² Lintott, 1999, s.131.

⁵³ Türkoğlu, 2009, s. 254.

⁵⁴ Söğütlü Erişgin, 2017, s.105.

⁵⁵ Türkoğlu, 2009, s. s.25.

⁵⁶ Söğütlü Erişgin, 2017, s.106.

⁵⁷ Howatson, 2015, "Aedilis" maddesi, s. 4.

içinse *plebs* sınıfından olmak gereklidir. *Aedilis curilis* makamına başlangıçta sadece *patricius* sınıfından kişiler seçilirken, M.Ö. 365 yılında ise *aedilis curilis*'lik *plebs*'lere *de açılmıştır*. Daha sonraları *plebs*'ler ve *patricius*'lar bu makama dönüşümlü olarak getirilmişlerdir. Zamanla ise böyle bir sıra gözetilmemiştir (Livius 7.1). *Aedilis* olmak içinse Lex Villia Annalis'e göre 37 yaşında olmak gereklidir.⁵⁸

Liyakat ilkesi gereğince *aedilis* makamına gelmeden önce *quaestor* makamında görev almak gerekliydi. Öte yandan *aedilis* makamına getirilmiş olmak *praetor* olmanın ön koşulu değildi.^{59 0}

Aedilis'lerin Belirlenmesi ve Göreve Başlaması

Aedilis'lik seçimle gelinen bir makamdı. Bu makama her yıl yeni *aedilis*'ler iki çift olarak seçilirdi (Livius 7.42).⁶⁰ *Aedilis plebs*'ler, *tribunus plebis* başkanlığında toplanan *concilium plebis* tarafından seçilirlerdi.⁶¹ *Aedilis curulis*'ler ise *Comitia Curiata* tarafından seçilirlerdi.⁶² *Aedilis*'ler göreve, *consul*'ler ve *praetor*'lar ile aynı zamanda başladılar (Livius 25. 2. 7).⁶³ Göreve başlamalarını takip eden 5 gün içinde şehrin hangi bölgesin sorumlu olduklarını ya kura ile ya da kendi aralarında anlaşarak belirlemeleri gerekirdi.⁶⁴

Aedilislerin Yetkileri

Potestas Yetkisi

Aedilis'lerin *imperium* yetkisi yoktur. Onlar *cum potestas* sahibi *magistra*'lardandır. *Imperium* yetkileri olmadığı için de *lictor*⁶⁵ taşıma yetkisi bulunan *magistra*'lar gibi zorlama yani *coercito* hakları da yoktur. Sadece görevlerini ifa ederken idari para cezası verme yetkisi tanınmıştır.⁶⁶

Edictum Yayınlama Yetkisi

Aedilis curulis'lerin en önemli ayrıcalığı *edictum* yayınlama haklarıdır (Gaius 1.6). Ancak yayınladıkları *edictum*'lar tüm *aedilis*'ler için yol göstericidir. *Edictum*'ların genel olarak konusu pazar yerlerinin

⁵⁸ Anton, 1851, s. 100.

⁵⁹ Türkoğlu, 2009, s. 255.

⁶⁰ Howatson, 2015, "Aedilis" maddesi, s. 4; Anton, 1851, s. 100.

⁶¹ Atlan, 1970, s. 29; Lintott, 1999, s. 130.

⁶² Lintott, 1999, s. 129.

⁶³ Lintott, 1999, s. 130.

⁶⁴ Anton, 1851, s. 100.

⁶⁵ Licitor'a ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Duygu Özer Sarıtaş, *Bir Roma Kamu Görevlisi Olarak Licitor*, Arkeoloji ve Sanat Dergisi, 2014, Sayı 147, Sayfalar: 93 – 97.

⁶⁶ Söğütü Erişgin, 2017, s.106.

denetlenmesidir. Bu edictum'larda alım satımlardaki pazarlık ve satış usulüne ilişkin kurallar ağırlıktadır.⁶⁷

Özellikle alım satım sözleşmelerinde (*emptio venditio*) satılan maldaki ayıplar ve bu ayıplardan dolayı satıcının sorumluluğu meselesine ilişkin günümüzde dahi kullanılan temel prensiplerin kaynağı *aedilis curulis* denilen *magistra*'ların *edictum*'larıdır. Türk Borçlar Kanunu'nun ilgili maddesinde müşterinin seçimine bırakılan iki dâvaya da, genellikle hukuk dilinde, *aedilis* dâvaları denilmektedir.⁶⁸ *Aedilis curulis*'lerin bir *magistra* olarak sahip oldukları *edictum* yayınlama yetkisine dayanarak yaptıkları bu düzenlemeler sonucunda *Ius Honorarium* Hukuku'nda maddi ayıplara karşı alıcının korunmasına ilişkin yeni düzenlemeler ortaya çıkartmıştır. Köle satıcılarının alım satım sözleşmelerindeki hilelerine engel olmak üzere ve taşıt ve binek hayvanlarının satımında çıkabilecek problemlere ilişkin aldıkları tedbirleri *edictum*'larında açıklamışlardır.⁶⁹

5.3. Yargılama Yetkisi

Aedilis edictum'larında alım satıma ilişkin kurallara karşı gelenlere para cezaları verilir, garanti paralarına el konulurdu. Edictum'a karşı gelen aktörlere ise kırbaç cezası uygulanırdı. Köle alışverişleriyle ilgili ihlallerde ise dava yoluna gidilirdi.⁷⁰ *Aedilis curulis* ve *aedilis plebs*, 'lerin, verdikleri kararla kırbaçlanma ve para cezasına mahkûm edilmiş bir Roma vatandaşı, *Comitia Centuriata*'ya müracaat edebilmekte ve bu *magistra*'lar tarafından verilen cezanın ortadan kaldırılabilmesini *provocatio ad populum* yoluyla sağlayabilirlerdi. *Aedilis*'lerin bu kararlarının *provocatio ad populum* yoluyla *Comitia Centuriata*'da denetlenmesini sağlayan gelişme M.Ö. 449 yılında çıkartılan lex Valeria Horatia kanunu olmuştur.⁷¹

6. Aedilis'lerin Makam İşaretleri

Magistra 'ların, makamlarının ve iktidarlarının sembolü olarak ve resmi işler sırasında kullandıkları özel katlanabilir fildişi bir sandalye olan *sella curulis*'te oturma hakları vardır. *Aedilis curulis*'ler, *aedilis plebs*'lerden farklı ayrıcalıklara sahiptirler. *Aedilis curulis*'ler *magistratus curules*'ler

⁶⁷ Anthon, 1851, s. 100.

⁶⁸ Türkan Rado, *Roma Hukukunda Maldaki Ayıplardan Dolayı Satıcının Mesuliyeti*, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası (İÜHF), Cilt 10, Sayı 3-4, İstanbul 1945, s. 604.

⁶⁹ Türkan Rado, *Roma Hukukunda Maldaki Ayıplardan Dolayı Satıcının Mesuliyeti*, 1945, s. 611.

⁷⁰ Lintott, 1999, s. 130

⁷¹ Küçük, 2015, s. 137.

(koltuk sahibi magistralar) arasındadırlar.⁷² *Aedilis plebs*'ler ise *subsellium* denen bir sandalyeye oturlardı.⁷³ Ayrıca *aedilis*'lerin *toga protexta* giyme hakları vardır.⁷⁴ Belirtmek gerekir ki *toga praetexta*, *sella curulis* ve *ius imaginum*, curule magistra'larının sahip olduğu imtiyazlardandı. Adından anlaşıldığı kadarıyla *aedilis curulis*, bir tür *curule* sahibi *magistra* olması itibarıyla *plebs aedilis*'liğinden ayrılmaktaydı. *Aedilis curulis*'in *sella curulis* hakkı doktrinde yerleşik bir kanıdır aynı zamanda demir paralar üzerindeki koltuğun bulunduğu temsiller de aynı yöne işaret etmektedir. Koltukla birlikte koltuğu işgal eden magistranın giysisi olan *praetexta* da bir arada düşünülürdü. *Aedilis plebs*'ler oyunları idare ederlerken bu alametlerden faydalanabilmekle birlikte, genel inanç oyun dönemi dışındaki zamanlarda *subsellium*'u kullandıkları yönündedir. Bu inanca göre *subsellium*, geleneksel yazının *plebs tribunus*'larına attettikleri oturma sırasındır ve tüm *tribunus*'larda olduğu gibi *praetexta* kullanma hakları yoktur. Bu inancı destekleyen tek sağlam kanıt, M.S. 86 yıllarına ait olan ve *aedilis plebs* olan Fannius ve Critonius'a adına özel olarak çıkarılmış bir demir paranın arkasında yer alan resimdir. Bu demir paranın arkasında *subsellium* olduğu anlaşılan bir sıra vardır ve bu sıranın üstünde iki adet *toga* giymiş adam resmi vardır. Bu kişiler, muhtemelen, halka dağıtım yapmak üzere olan *magistra*'ları temsil etmektedir. Öte yandan doğru bir şekilde yorumlamak gerekirse, bu demir para Sulla Dönemi'nden önceki zamana ait kanıtlar sunmaktadır.⁷⁵

Aedilis plebs'lerin *sella curulis* ve *pratexta* kullanmalarından tamamen edilmiş olmadıklarına dair işaretler de bulunmaktadır. Bu görevliler kimi araştırmacılar tarafından *subsellium*'u kullanabilen düşük seviyedeki memurlar arasında sayılmamaktadırlar. Ayrıca Plutarch da, diğer *magistra*'ların *praetexta* kıyafetini giyebilmesine rağmen *tribunus*'un neden giyemediğini sorarken, bu görevlilerden bahsetmemektedir. Cicero da sürgünle tehdit edildiğinde, bir tür yas tutma gösterisi olarak tüm *praetor* ve *aedilis*'lerin *pratexta*'larını bir kenara bıraktığını söylerken *aedilis plebs*'leri de bu gruba dahil etmiştir. Cicero'nun *aedilis plebs* olması durumunda, çoğunlukla curule aedile'in imtiyazlarına dair en iyi işareti sunan Verres aleyhine söylevdeki ifadeleri (In verrem. 2.5.36), M.S. 70 yılında *aedilis*

⁷² Lintott, 1999, s. 130.; Anthon, 1851, s. 100. Ziya Umur, Roma Hukuku Lügatı, İstanbul : İstanbul Üniversitesi, 1983, s. 188

⁷³ Umur, 1983, s. 201.

⁷⁴ Anthon, 1851, s. 100.

⁷⁵ Taylor, 1939, s.199.

plebs'lerin de *aedilis curulis*'lerin nişanesine sahip olduğunu göstermektedir.⁷⁶

Aedilis'lerin Dokunulmazlığı Meselesi

Gerek *aedilis plebs*'ler gerekse *aedilis curulis*'ler dokunulmazdırlar (sacrosancti; Livius 3, 55).⁷⁷ *Aedilis plebs*'ler Cumhuriyet Dönemi'nin ortalarında kutsal ve dokunulmaz olarak kabul edilmiştir. Bu dokunulmazlıkları onlara gerektiğinde bir *magistra*'yı bile tutuklama yetkisi vermiştir.⁷⁸

Livius'a göre (3. 55. 7-9 ve 29.20.11) jüri üyeleri M.Ö. 449'da Valerius ve Horatio'ya atfedilen yasayı yorumlamışlardı ki bu yasa, *aedilis*'ler ile *plebs tribunus*'larına (ve *decemviri stlitibus iudicandis*'e) zarar verenlere karşı yasal cezaları düzenlemiştir. Fakat yasada kutsallıklarına dair hiçbir ima yoktur. Gerçek şudur ki *aedilis*'ler, daha yüksek *magistra*'ların baskısına maruz kalabilirlerdi dolayısıyla *tribunus*'lar kadar kutsal sayılmazlardı. Tesir itibariyle, kutsallık tükenmiş bir kıymet haline gelmişti.⁷⁹

SONUÇ

Bu çalışmada aktarılan tarihsel bilgilerden çıkarılabilecek en genel sonuç, *aedilis* makamının Cumhuriyet Dönemi'nde kamu hayatının birçok alanında etkin bir görünüm sergilemiş olduğudur. Bu doğrultuda *aedilis* makamının Roma oyunlarındaki etkin rolü önemli bir tarihsel veri olarak çeşitli kaynaklarda kendisini göstermektedir. Gerçekten de gerek *aedilis curulis*'ler gerekse *aedilis plebs*'ler farklı tür oyunların düzenlenmesinden sorumluydular. *Aedilis curulis*'ler, *Ludi Megalenses* ve *Ludi Romani* (veya *magni*) olmak üzere iki tür oyundan sorumluyken, *Aedilis plebs*'ler de *Ludi Plebeii* ve *Ludi Ceriales* adlı oyunları düzenlemekteydiler. *Aedilis*'lerin düzenlemekle yetkili oldukları bu oyunlar Roma sosyal ve kültürel hayatının renkliliğine dair de ipuçları sunmaktadır. Örneğin bunlardan ilk olarak M.Ö. 240 yılı civarında gerçekleştirilen *Ludi Florales* hatırlatılabilir. Bu festivalin temel amacı Flora Tapınağı'nın çiçeklendirilmesini sağlamaya yönelik olarak ekilen çiçeklerin açmasını sağlaması için amacıyla Tanrıça Flora'nın memnun edilmesi idi.

⁷⁶ Ibid

⁷⁷ Anthon, 1851, s. 100.

⁷⁸ Lintott, 1999, s. 129.

⁷⁹ Lintott, 1999, s. 129.

Aedilis'lik makamının bütününe bakıldığında aslında Roma'da asayişin sağlanmasına ilişkili genel yetkiye sahip oldukları görülmektedir. Aslında bu yetki sıradan bir Roma vatandaşının günlük hayatında sürekli bir şekilde *aedilis*'le karşılaştığına delalet etmektedir. Örneğin evli bir kadını baştan çıkarmak gibi ahlaka aykırı suçları işleyenleri cezalandırmak, halka açık oyunlardaki asayişi sağlamak, genelevleri, hamamları, mezarları ve cenaze alaylarındaki düzeni sağlamak ve denetim yapmak gibi görevler de *aedilis*'lerin yerine getirdiği görevlerdendir. Aynı doğrultuda, iş ve ekonomik yaşantının düzenlenmesinde de *aedilis*'lerin önemli sorumlulukları bulunmaktadır. Bu doğrultuda Roma yollarının bakımı ile şehrin resmi binalarının bakımını yapmak, kamuya açık yolların onarımını yapmak *aedilis*'lerin görevleri arasında yer almaktadır. Yine aynı yetki kapsamında *aedilis*'ler, buğday ve para ödünçlerindeki faiz tefeciliğini önlemek ve bunlar için gerekli cezaları belirlemek, pazar yerlerindeki alım satımları, köle ve hayvan satışlarını düzenlemek, satışlarda kullanılan uzunluk ve ağırlık ölçülerini denetlemek gibi yetkilere sahipti. *Aedilis*'ler tüm bu yetkilerini çıkardıkları *edictum*'lar yoluyla kullanmışlardır. Bu tür *edictum*'larda belirtilen kuralları ihlal edenler ya para cezasına çarptırılır ya da garanti paralarına el konulması yaptırımına maruz bırakılmıştır.

Sonuç olarak bu çalışmadaki *aedilis* makamı'na ilişkin aktarımların, kamu güvenliği ve kamu sağlığına ilişkin kolluk görevlerini yerine getiren etkin bir kamu görevlisi türü olan *aedilis*'lerle ilgili daha kapsamlı bir çalışmanın başlatıcısı olabilir.

KAYNAKÇA

- Anthon, Charles A **manual of Roman Antiquities**, New York: Harpes Brothers, 1851.
- Atlan, Sabahat **Roma Tarihi'nin Ana Hatları**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1970.
- Çapar, Ömer Roma Tarihinde Magna Mater (Kybele) Tapınımı, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, Cilt 29, Sayı 1-4 (1978), sayfalar: 167-210.
- Diakov V. ve S. Kovalev, **İlkçağ Tarihi Cilt 2 Roma**, İstanbul: Yordam Kitap, 2015.
- Erişgin, Özlem Söğütü **Roma Kamu Hukukuna Giriş**, Ankara: Seçkin, 2017.
- Howatson, M.C. **Oxford Antik Çağ Sözlüğü**, Çeviren: Faruk Ersöz, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2015.

- Küçük, Eşref Roma Halkının İki Özgürlük Kalesi: “Provocatio ad populum” ve “Tribunus plebis”, **Hacettepe HFD**, 5(1) 2015.
- Lendering Jona, “Aedile”, <https://www.livius.org/articles/concept/aedile/> ([2002], 2018) Erişim Tarihi 14.Nisan 2019
- Lintott, Andrew **The Constitution of the Roman Republic**, Newyork: Oxford, 1999.
- Rado, Türkan “Roma Hukukunda Maldaki Ayıplardan Dolayı Satıcının Mesuliyeti”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası (İÜHFİM)**, Cilt 10, Sayı 3-4, İstanbul 1945.
- Taylor, Lily Ross Cicero's Aedileship, *The American Journal of Philology*, Vol. 60, No. 2 (1939), pp. 194-202.
- Türkoğlu, Gökçe Halide,” Roma Cumhuriyet ve İlk İmparatorluk Dönemlerinin İdari Yapısı”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 11, Sayı 2, 2009, Sayfalar: 251-289.
- Umur, Ziya. **Roma Hukuku Lügatı** İstanbul : İstanbul Üniversitesi, 1983.